

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

І. Т. Муковський, О. Є. Лисенко

*ЗВИТЯГА І ЖЕРТОВНІСТЬ: УКРАЇНЦІ
НА ФРОНТАХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
За ред. В. Д. Конашевича.*

*К.: Пошуково-видавниче агентство "Книга Пам'яті України"
1997. — 563 с.*

В історичній пам'яті народу України війна залишається як незагойна рана, невгамовний біль і туга за мільйонами загиблих співвітчизників і водночас, як злет духу непокори й гідності, величне устремління до волі і перемоги.

Сьогодні, коли дещо вщухли пристрасті навколо подій другої світової війни, викликані ідейно-політичними розходженнями різних суспільних груп, потрібно неупереджено проаналізувати реальний зміст цього періоду, його наслідки та вплив на хід післявоєнної історії українського народу.

Набуття Україною статусу незалежної держави ставить на порядок денний нові підходи у вивченні нашого минулого. Надто вже довго історія України була додатком, у кращому випадку складовою історії Росії й СРСР. Та провину за це не слід перекладати лише на імперську політику Москви.

Кожен чесний перед собою і суспільством історик мусить визнати й за собою частку вини за провінційність, "провансальство", як писав Д. Донцов, що стали часткою нашого світосприймання й самоусвідомлення.

Пробудження прагнення до власної національної ідентифікації всіх, хто проживає на території нашої держави, в тому числі й неукраїнців — це завдання, яке наукова і творча еліта країни, хоч і з великий запізненням, але все ж мусить виконати.

Саме в цьому контексті сприймається книга, створена доктором історичних наук, професором І. Т. Муковським і кандидатом історичних наук О. Є. Лисенком. Я зумисне вживаю слово "створена", замість "написана", бо навіть побіжне ознайомлення з нею дозволяє зрозуміти, яка велика, багаторічна пошукова, аналітична праця стоїть за кожним її рядком.

Пригадується, як ще в Радянському Союзі з'являлися книги, що розповідали про участь представників різних народів і національностей (навіть, малих, тих, що не мали державно-адміністративного статусу республіканських чи автономно-республіканських). Українська історіографія сором'язливо обминала цю проблему, мовляв, чи варто, це ж дрібниця! А ідеологами ЦК КПУ пильнувалася ситуація в науці: все, що виходило за межі тісного "прокрустового ложа" комуністичної доктрини, доведеної перестраховщиками — партійними функціонерами до абсурду, негайно діставало ярлик "буржуазно-націоналістичного" з усіма наслідками, які з цього випливали.

Так зване "українське питання" трактувалося хіба що у вузько лінгвістичному, етимологічному його значенні, ніби іншого наповнення воно і не мало. А воно таки мало інший, первинний свій зміст, зумовлений історією українського народу, своєрідністю його ментальності,

прагненням до національного державотворення, особливостями господарських та соціальних традицій, громадсько-політичної самоорганізації, реальним впливом України на геополітичну ситуацію.

Вважаю, що концептуально всі дослідження минулого України, народів, які її населяли, мусять іти через призму "українського питання". Лише так можна повернути народу й державі їх власну, неспотворену і неприкрашену історію. Кроком у цьому напрямку можна вважати і працю І. Т. Муковського та О. Є. Лисенка.

Можливо, в когось викличе заперечення, що термін "українці" в книзі вживається не лише в етнічному його розумінні, а й у значенні державницькому, суспільному: "український народ — громадяни України всіх національностей" (преамбула до Конституції України). Але детальне роз'яснення цього моменту редактором видання В. Д. Конашевичем, до речі, кандидатом історичних наук, вважаємо не зайвим, а дуже доцільним.

Вражаюча джерельна база книги дозволила дослідникам створити панорамний літопис участі українців, уродженців України, на фронтах другої світової війни.

Автори намагаються все називати своїми іменами: і тоді, коли йдеться про військову звитягу, мужність, хоробрість, високе усвідомлення обов'язку, і тоді, коли мова заходить про колаборацію, співробітництво з ворогом, що плондрував нашу землю. При цьому не зустрічаємо тут ніякого шельмування, політизованих оцінок. Є лише прагнення об'єктивно, правдиво відтворити реальну картину минулого. Це ж стосується і тих фрагментів книги, які розглядають не лише рівень оперативної майстерності, а й чисто людські якості радянських маршалів та генералів.

Про вдалі операції, проведені радянськими полководцями, в тому числі й українського походження, написано багато. А чи багато ми читали про те, якою ціною давалися взяття великих міст і столиць, які "підганялись" під "червоні" дати календаря? Автори пишуть, що ці дати справді ставали червоними від пролитої крові. Звівши в одній книзі дані про військові втрати народу України в боях і полоні, дослідники вийшли на нові, значно вищі показники: за їх оцінками, лише в складі Червоної армії загинуло понад 3 млн. наших співвітчизників. А скільки синів і дочок багатостраждальної України полягло в боях за її національно-державне самовизначення! І тут рахунок іде на десятки тисяч: 18—20 тис. осіб загинуло у складі ОУН; близько 57 тис. — в збройних формуваннях УПА. Скільки ж українців загинуло у складі радянських партизанських загонів та підпільних груп, у збройних силах інших країн залишається досі невідомим. Тому заслугою — і науковою і громадянською — вчених є те, що вони не лише порушили це питання, але й приступили до його вирішення.

Не можна оминати увагою ще один дослідницький успіх авторів книги. На підставі ретельного вивчення архівної статистики їм вдалося підрахувати кількість громадян України, які воювали в радянських військах. Якщо в попередніх фундаментальних виданнях про війну ця кількість дорівнювала 4,5 млн. чол., то за оцінками І. Т. Муковського й О. Є. Лисенка вона становить більше 7 млн. чол. (с 401).

Нагальна потреба громадянського примирення на нових цивілізаційних засадах вимагає розуміння того, що війна роздробила український народ за військово-політичними ознаками: частина його захищала соціалістичні ідеали, інші — боролися за національне самоутвердження України; а були й такі, кого доля з різних причин занесла в табір лютих ворогів нашого народу — нацистів. Віддуратися

О. В. ГОНТАР (Одеса)

Міжнародна наукова конференція "Відродження української державності: проблеми історії та культури"

14—15 травня 1996 р. вперше в історії Одеського державного медичного університету на базі кафедри українознавства та культурології була проведена Міжнародна наукова конференція "Відродження української державності: проблеми історії та культури". Вона проходила як один з підготовчих заходів до VI Конгресу Світової федерації українських лікарських товариств, який відбувся в Одесі 9—12 вересня того ж року.

Програма конференції включала 224 доповіді і повідомлення. Серед 304 учасників було 8 академіків, 53 доктори і 151 кандидат наук, 92 викладачі вищих та середніх навчальних закладів. Вони репрезентували 25 міст України, десятки університетів, академій, інститутів, наукові та навчальні заклади Німеччини, Польщі, Словаччини. Широко були представлені суспільствознавці вищих медичних навчальних закладів України.

Пленарне засідання конференції відкрив ректор медичного університету академік В. М. Запорожан. З доповіддю "Роль українознавства в розбудові держави" виступив директор Інституту українознавства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка проф. П. П. Кононенко. Він говорив про велике значення українознавчих дисциплін для ствердження української національно-державницької ідеї, а також для патріотичного виховання української молоді та студентів всіх без винятку вищих навчальних закладів України.

150-річчю заснування Кирило-Мефодіївського братства була присвячена доповідь проф. В. Г. Сарбєя (Київ) "Державотворчі ідеї в програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства 1846—1847 рр." Були заслухані доповіді проф. Л. Г. Мельника (Київ) "Розвиток державницької думки в Україні", проф. Є. М. Прісовського (Одеса) "Ідея національного відродження в творчості поетів Одеси", проф. О. В. Гонтаря "Традиції української державності". На пленарному засіданні з доповіддю "Українці у Війську Польському в 1921—1939 рр." виступив також проф. Торунського університету історії і архістики ім. М. Коперника В. Рєзмер (Польща).

На конференції працювало 5 секцій: проблеми державності в історії української суспільної думки, історія української державності в ХХ ст., проблеми українознавства і соціокультурна реальність, історія медицини в Україні, соціальні проблеми охорони здоров'я та проблеми виховання молоді.

Широке розмаїття тем, які були висунуті на обговорення, їх цікава, оригінальна розробка і дискусійність призвели до жвавого обміну думками на секціях і на заключному пленарному засіданні.

Значна увага була приділена історіографічним проблемам. Учасники конференції з інтересом заслухали доповіді Л. Г. Мельника (Київ) "В. Липинський про Б. Хмельницького як державотворця", А. С. Атаманенко (Острог, Вищий Колегіум) "Вплив "Истории Малой России" Д. М. Бантиша-Каменського на формування поглядів видатних